

DEÜİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı / 2021, ss. 769-785.

AHİLİK TEŞKİLATININ TÜRK KÜLTÜRÜNÜN AKTARIMINDAKİ ROLÜ*

Muzaffer ÇANDIR**

Yusuf AYDIN***

ÖZ

Kültür, toplumun kimliğidir. Bu kimlik oluşurken birçok unsurun etkisi altında kalır. 13. yüzyılda ortaya çıkan ve toplum arasında benimsenerek kısa sürede yayılan ahilik teşkilatı da toplum kimliğinin oluşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Teşkilat, ticarete önemli bir unsur olmuş ve Anadolu'daki Türk zanaatkarları ayakta tutmak için çeşitli uygulamalarda bulunmuştur. Özellikle usta-çırak ilişkisi ile eğitime önem verilmiştir. Usta-çırak eğitimi ile mesleklerin devamlılığı sağlanmış, geleneksel yapılar korunmuş, sosyal hayattaki uygulamaların gelecek nesillere aktarımı gerçekleşmiş ve localardaki eğitimlerle öğrencilerin; dini, meslekî ve askerî gelişimleri sağlanmıştır.

Bu çalışmada; Ahi Evran'ın öncülüğünde başlayan ve Anadolu'da önemli bir yeri olan ahilik teşkilatının, Türk kültürünün gelecek nesillere aktarılması hususundaki etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ahilik teşkilatının Anadolu'da uyguladığı ve kültürel özelliği olan çalışmalar tespit edilerek incelenmiştir. İnceleme sonunda ahilik teşkilatının, zanaatkârları ve sanatkârları desteklediği, eğitim ile bilinçli ve bilinçdışı olarak kültüre katkıda bulunduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahi Evran, Ahilik, Kültür, Türk Kültürü, Kültür Eğitimi

* Yazar; çalışmanın hazırlanması esnasında bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiğini, çalışmanın maddi açıdan fonlanmadığını, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Manisa CBÜ Fen Edebiyat Fak. Manisa, Türkiye, candir45@yahoo.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4629-6498>

*** MCBÜ, Sosyal Bil. Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Manisa, Türkiye, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0241-6515>

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 06/12/2021

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 17/12/2021

THE ROLE OF THE AHI ORGANIZATION IN THE TRANSMISSION OF TURKISH CULTURE

ABSTRACT

Culture is the identity of society. This identity remains under the influence of many elements when it occurs. The ahilik organization, which emerged in the 13th century and has been adopted and quickly spread among the community, has also contributed significantly to the establishment of community identity. The agency has become a key element in trade and has been involved in various applications to keep Turkish craftsmen in Anatolia alive. Education is especially important with the relationship of the master and apprentice. With the training of master-apprentice and the continuity of professions, traditional structures maintained, social life applications transferred to future generations and education in locales, students' religious, vocational and military development has been ensured.

In this study, it was aimed at evaluating the impact of the ahilik organization, which started under the leadership of Ahi Evran and has a key place in Anatolia, on the transfer of Turkish culture to future generations. In this respect, studies that the ahilik organization has implemented in Anatolia and has cultural properties have been analyzed. At the end of the examination, it was determined that the ahilik organization supported craftsmen and artists, and contributed consciously and unconsciously to culture through education.

Keywords: Ahi Evran, Ahilik, culture, Turkish culture, Cultural Education

GİRİŞ

Kültür, toplumların kimliğini oluşturan en önemli unsurlardandır. Kültürün oluşması belli bir zaman alırken canlı olması sebebiyle yayılması ve aktarılması da toplum için büyük bir öneme sahiptir. Bu hususta öncelikli olgu kültür kelimesinin kapsamı ve işlevidir. Kültür, toplumun maddi ve manevi değerlerinin bütünüdür. Toplumların beraberliğini sürdürmesi, kuşaklar arası bağ kurulması gibi önemli işlevlere sahiptir. Toplum için bu denli önemli olan olgu, birçok unsurun etkisi ile yayılır ve gelecek nesillere aktarılır. Bu durum genellikle sanatsal, bilimsel ve geleneksel unsurlarla gerçekleşir. Kültür aktarımı, genellikle sözlü ve yazılı olarak gerçekleşir. Yazılı aktarım özellikle toplumların geçmişini ya da bağlı bulunduğu dönemi yansıtan eserlerin; gelecek nesillere aktarılması ile alakalıdır. Sözlü aktarımda ise gelenekler ön plandadır ve çoğu zaman kendiliğinden gerçekleşir. Öyle ki her millet kendine özgü kültürünü kendine özgü şekillerde aktarır ya da yansıtır. Türk kültüründe

de birçok eylem ve gelenekselleşmiş unsur, kültürün aktarımına katkı sağlar. Örneğin; âşıklık geleneği, göstermeye bağlı ve anlatmaya bağlı anlatılar vb. unsurlar yüzyıllardır kültür aktarımı görevini yerine getirir. Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan ahilik de bu unsurlardan biridir.

Anadolu'nun 9. yüzyılda hızlı bir şekilde Türkleşmesi, beraberinde kültürel etkileşimi getirmiştir. Özellikle Malazgirt savaşı sonrası Moğol istilasının da etkisiyle artan göçler Anadolu'da yeni bir düzenin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Birçok bölgeden göç eden Türk toplulukları, yerleştikleri yeni coğrafyada tarım ve hayvancılık başta olmak üzere birçok ekonomik faaliyette bulunmuştur. Büyük Selçuklu Devleti'nde bu yeni düzen kurulurken Türk kültüründen ve İslam kültüründen istifade edilmiştir. Yeni düzenin içindeki teşkilatlar da ülkenin refahı için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Yine Anadolu'da kurulan ve kültürel bakımdan Selçuklu Devleti'nin devamı olarak ifade edebileceğimiz Osmanlı Devleti de bu teşkilatlardan faydalanmış ve devam ettirmiştir. Çalışmamızda inceleyeceğimiz "Ahilik Teşkilatı" da bu önemli teşkilatlardandır.

13. yüzyıla gelindiğinde artık esnaf ve meslek teşkilatı hâline gelmiş ahlak ve sanat bileşimi olan Ahilik teşkilatı; Türk Esnaf ve sanatkârlarını çatısı altında örgütleyerek birleştirmiş, yerleşim merkezlerinde sosyoekonomik düzeni kurmakla birlikte kültürel gelişmeyi de gerçekleştirmiş, Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Anadolu'daki siyasî birlik ve beraberliği sağlamış, Osmanlı Devleti'nin kurulmasında da çok önemli rol oynamıştır.¹

Bu çalışmanın amacı Türk kültüründe çok boyutlu işlevleri olan Ahi Evran'ın öncülüğünde başlayan ve Anadolu'da önemli bir yeri olan ahilik teşkilatının kültür aktarımındaki rolünü tespit etmek ve değerlendirmektir. Çalışma kapsamında teşkilatın Anadolu'da uyguladığı ve kültürel özelliği olan çalışmalar tespit edilerek incelenmiştir. Makalede, ahilik teşkilatı hakkında bilgiler verilmiş daha sonra teşkilatın kültür aktarımındaki rolü değerlendirilmiştir.

¹ Aydın, Kenan. "Selçuklu ve Osmanlı'da Sosyoekonomik Kalkınma Modeli Olarak: Ahilik". *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, (Ekim 2020): 182.

1. AHİLİK

“Ahi” kelimesi Arapça kardeş anlamına gelmektedir. Bazı araştırmalar “Ahi” kelimesinin Eski Türkçe metinlerde geçen ve Türkçe bir kelime olarak karşımıza çıkan; “cömert, eli açık, âlicenap” gibi anlamlara gelen “Akı” kelimesinden gelmiş olabileceği ve bu kelimenin terim olarak Türkçedeki “eli açık, konuksever ve yiğit” anlamına gelen “akı” kelimesi ile eş anlamlı olduğu belirtilmektedir.² Türk toplumunda hicri ikinci yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan ahilik, fütüvvet anlayışının ve bu anlayışın cisimleştiği sosyal örgütlenme biçiminin Anadolu’da kazandığı özel bir biçimdir.³ Ahilik, 13. yüzyılda asıl adı Mahmut bin Ahmet el-Hoyi (Hoylu Ahmet’in oğlu Mahmut) olan Ahi Evran’ın kurduğu ve genel olarak Fütüvvet teşkilâtının devamı olarak kabul edilmektedir. Kırşehir’e yerleşen ve burada vefat eden Ahi Evran, bir mutasavvıf ve esnaf olarak Horasan, Harezm ve Türkistan bölgelerinden gelen Türk esnaf ve sanatkârlarını ahlak ve sanat bileşimi olan Ahi teşkilatı çatısı altında örgütleyerek birleştirmiştir. On üçüncü yüzyılda Anadolu’da meydana gelen Ahilik, Selçuklu Devleti’nin yıkılmasından sonra Anadolu’daki siyasî birlik ve beraberliğin sağlanmasında ve Osmanlı Devleti’nin kurulmasında çok önemli rol oynamıştır.⁴

Teşkilat, sanatkâr ve esnaf zümreleri arasında yayılmış sosyo-ekonomik özelliği ağır basan bir teşkilât olarak gözükmektedir.⁵ Anadolu’da zanaatkarları ayakta tutmaya çalışan esnaf teşkilatı, zamanla Anadolu’nun Türk yurdu haline gelmesinde de önemli rol oynamıştır. Ahilikte insan, sosyal bir varlık olarak, maddi ve manevi bütün süreçleri göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Bu, insan bütünlüğünün oluşturulması, geliştirilip korunması açısından önemlidir. Çünkü Ahilikte

² Karasoy, Yakup . "Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* / 14 (Aralık 2003): 2.

³ Demirpolat, Anzavur, Akça, Gürsoy. “Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* / 15 (Aralık 2004): 356..

⁴ Aydın, Kenan. “Selçuklu ve Osmanlı’da Sosyoekonomik Kalkınma Modeli Olarak: Ahilik”. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, (Ekim 2020): 175.

⁵ Şeker, Mehmet. “Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri”. *Erdem* (Ocak 1996): 601.

ve onun itici gücü olan tasavvuf ahlakında; insanın halk içinde ve halkla bir ve beraber olarak, halka hizmet etmesi esastır.⁶

Milletler kendilerine özgü kültür ve medeniyetler oluşturarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Dinler, kültür ve medeniyetlerin “üst sistemlerini” oluşturmuştur. Türk milleti de İslâm İnancı içerisinde gelişip büyüyen birçok müessese gibi “Fütüvvet Teşkilatı”nı alıp kendi kültür özelliklerine göre şekillendirmiştir. Ahilik Sistemi bu çerçevede içerisinde daha çok Anadolu’da yeni bir medeniyet hareketinin oluşmasına katkıda bulunmuş, hat dönüşmüştür denilebilir. Ahilik medeniyetimizin en önemli ve parlak kuruluşlarından birisi olmuştur.⁷ Fütüvvetin Anadolu’da aldığı şekil, İslam dünyasının diğer yörelerindeki şekilden farklı bir hüviyet kazanarak Ahilik adı ile, daha yumuşak, bütün hayatı kucaklayıcı bir mahiyet kazanmıştır. Ancak, inanç esasları, hayat felsefesi, İslâm düşüncesi ve ahlâk anlayışları hep bu Fütüvvetnâmelerle şekillenmiş ve bunlar sayesinde de Ahilik, İslâm medeniyeti içinde geniş bir dünya görüşü kazanarak cihanşümul bir teşkilât hüviyetine bürünmüştür.⁸

Esnaf teşkilatı gibi görünen ahilik, birçok alanda faaliyet gösteren bir kurum olmuştur. Özellikle eğitimde gerçekleştirdiği çalışmalar hem topluma hem de öğrencilere büyük fayda sağlamıştır. Ahilik, başkalarının esiri olmamak için doğruluğu, aç kalmamak için sanat öğrenmeyi, başkalarından üstün yaşamak için faziletli olmayı, her işte aklını kullanmayı, başarılı olmak için bilgi sahibi olmayı, iyiliği daima iyilikle karşılamayı, Allah’ı, Peygamberleri ve insanları sevmeyi teşvik eden, tuzu ekmeği bol, sofrası açık insanlardan oluşan bir cemiyettir.⁹ Ahi zaviyelerinde işçi ve çıraklardan başka, öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vaizler ve yöneticiler gibi ileri gelen olgun ve faziletli kimseler de bulunurdu. Bunların hem sohbetleri hem de davranışları ile teorik olarak yeni yetişmekte olan yamak, çırak ve kalfalar İnsanî bilgiler, bir insana

⁶ Bayraktar, Levent. “Ahilik ve Ahlak”. II. *Abi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* (Ekim 2006): 90.

⁷ Ceylan, Kazım. “Geçmişten Geleceğe Türk İslam Medeniyetinin İnşasında Ahilik”. *Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi* (Temmuz 2020) 1.

⁸ Şeker, Mehmet. “Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri”. Erdem (Ocak 1996): 610.

⁹ Aydın, Kenan. “Selçuklu ve Osmanlı’da Sosyoekonomik Kalkınma Modeli Olarak: Ahilik”. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* (Ekim 2020): 176.

gerekli olan, hayatta dikkat etmesi gereken hususlar hakkında eğitici bilgiler alırlardı. Bu bilgiler doğrudan doğruya kendi mesleği ile ilgili bilgiler olmayabilirdi. Ama dolaylı olarak onun iş hayatını ilgilendiren, insanlarla münasebetlerini düzenlemede rol oynayan ve daha açıkçası hayat görüşünü ve toplumsal davranışını etkileyen bilgileri teorik olarak bu zaviyelerde edinmesi mümkündür.¹⁰ Yukarıda da bahsettiğimiz gibi ahiliği tek boyutlu düşünmek yanlış olur. Ahiliğin, ahlâkî, ekonomik, sosyal ve siyasî olmak üzere dört temel fonksiyonu vardır. Bu fonksiyonlar arasında meslekî ve ticari ahlak en ön plandadır. Bu ahlak temelde eski Türk göçebe aşiret değerlerine dayanmakla birlikte, yavaş yavaş İslami yerleşik hayat değerleriyle de uzlaşma yolunda olan bir ahlaktır.¹¹

Ahiliğin Anadolu'daki kültürel ve sosyal faaliyetleri hakkında başvurulacak iki temel kaynak vardır. Bunlar İbni Battuta Seyahatnamesi ve Fütüvvetnâmelerdir. Ayrıca ahiler hakkında ilk olarak görgüye dayanarak bilgi veren kaynak, Anadolu'nun birçok şehir, kasaba ve köylerini gezerek Anadolu'yu dolaşan Kuzey Afrikalı seyyah İbn Battuta'dır.¹²

1.1. Ahiliğin Kültürel ve Ahlâkî Arka Planı

Yukarıda da belirtildiği gibi ahilik teşkilatı; ekonomik ve ticari işlevi dışında, sosyal hayat, eğitim ve kültürel başta olmak üzere birçok alana etki etmektedir. Özellikle sosyal hayatın her yerinde varlığını hissettiren teşkilat, ahlâkî değerlere önem verir ve toplumun kültürüne doğrudan etki eder. Meslekî ve genel eğitim uygulamalarında bu durum açıkça görülmektedir. İşyeri ve zaviyelerle yaren odaları vb. ortamlarda genel ve meslekî değerlerin eğitimi süreklilik arz eden bir şekilde yürütülmüş, sonucunda dindar, ahlaklı, mesleğinde yetkin, kendisini sürekli geliştiren, sorumluluk duygusuna sahip iyi bir iş insanı ve iyi bir

¹⁰ Şeker, Mehmet. "Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri". *Erdem* (Ocak 1996): 608.

¹¹ Niray, Nasır. "Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* /24 (Ocak 2002): 11.

¹² Şeker, Mehmet. "Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri". *Erdem* (Ocak 1996): 602.

yurttaş yetiştirmek hedeflenmiştir.¹³ Ahilikte insan bir mesleğe girerek bir yandan üretici ve yaratıcı olmayı öğrenirken bir yandan da toplumsal, manevi, insani değer ve normları özümseyerek sosyalleşir ve kişilik kazanır. Böylece hadise sadece meslek terbiyesi olmaktan çıkar, insanın kâmil bir insan olabilmek için edinmesi gereken vasıf ve değerlerin yaşayarak kazanıldığı, bir insanlık mektebi tecrübesine dönüşür. Ruh terbiyelerini Ahi zaviyelerinde alan Ahiler, meslek kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır.¹⁴

Ahi teşkilatının, bireyin ve toplumun genel olarak milletin birlik beraberlik içinde huzurlu bir sosyal hayatta yaşamaları için gençleri içinde bulunduğu topluma her zaman faydalı olma düşüncesini aşilayarak iş ve meslek sahibi yapan büyük bir eğitim kurumu olduğunu anlıyoruz.¹⁵ Fakat teşkilatın temel gayelerinden biri de ahlâkî yapıdır. Kaynağının İslam olmasının da etkisiyle ahlâkî değerlere önem verir. Eğitimlerde bu değerleri ön plana çıkartır. Ahilik sisteminin özüne ve kültür kodlarının temel dinamiklerine baktığımız zaman insan, kâinat, dünya, hayatın gayesi, çalışma, üretim, barış, kardeşlik gibi kavramlar farklı anlam ve değer kazanmaktadır. Aslında ahilik sistemini hem evrensel hem de millî kılan bu anlayış ve davranış tarzlarını algılamaktan ve değerlendirmeden kaynaklanmaktadır.¹⁶

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ahlak eğitiminde İslam ön plana çıkartılmıştır. Ahilerin dini görevleri sıralanırken ahlâkî görevlere uygun yaşamalarını tavsiye eden ve bu konuda örnek olan bir eğitimin zaviyelerde verilmekte olduğu görülmektedir. Zira insanların haklarını gözetmek, yaptığı işte iş ahlâkına uygun davranmak, müşteriye iyi muamelede bulunmak, onun hakkını gözetmek, ev ve iş komşuları ile iyi

¹³ Ünsür, Ahmet. "Ahilik Sistemi Değerleri Yönetim ve Eğitimi". *Değerler Eğitimi Dergisi*, (Haziran 2020): 314.

¹⁴ Bayraktar, Levent. "Ahilik ve Ahlak". II. *Abi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* (Ekim 2006): 90.

¹⁵ Aydın, Kenan. "Selçuklu ve Osmanlı'da Sosyoekonomik Kalkınma Modeli Olarak: Ahilik". *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* (Ekim 2020): 177.

¹⁶ Ceylan, Kazım. "Geçmişten Geleceğe Türk İslam Medeniyetinin İnşasında Ahilik". *Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi* (Temmuz 2020) 13.

geçinmek gibi sosyal hayatın birçok kuralları aynı zamanda bir ibadet kabul edilmektedir.¹⁷

Ahiliğin hayat felsefesinde fedakârlık, dostluk, insanlara yardım, komşuluk, cömertlik, kardeşlik çok önemli değerlerdir. İnsan topluma, insanlığa bir değer katıyorsa, faydalı olabiliyorsa o ölçüde insandır. Ahiliğin özünde “dayanışmacı” bir toplum anlayışı vardır.¹⁸ İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak, helal kazanç sağlamak, işinde ve hayatında kötü söz ve hareketlerden kaçınmak, hakka, hukuka ve hakkaniyete riayet etmek, cömert olmak, küçüklere sevgi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak, zenginlere, zenginliğinden dolayı itibardan kaçınmak, kimseye yaltaklanmamak, fakirlerle dostluktan, oturup kalkmaktan şeref duymak, maiyetinde ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek, örf, adet ve törelere uymak, sır tutmak, sırrı açığa vurmamak (eline, diline, beline hakim olmak), müşteriye aldatmamak, malı överek yalan söylememek, hileli ölçüp tartmamak, karaborsacılık yapmamak, çalışanın sorumluluğunu bilmek işinde dikkatli olmak, işi savsaklamama gibi eğitimin her zaman ön planda olması, işyeri edindirilmesi ve araç-gerecin sağlanması olarak ifade edilebilir.”¹⁹

Ahiler, yalnız kendisine değil, bütün insanlara yararlı olma, başkalarının da kendisi kadar yaşama haklarının var olduğunun şuuruna varılması ile ilgili bilgi ve anlayışı kazanmaya çalışırlar. Hatta, başkalarını kendi nefsinden daha fazla düşünme ve onların ihtiyaçlarını görüp gözettikten, kendi dışındaki insanların muhtaç oldukları şeyler giderildikten sonra, sıranın kendine geldiğini bilme ve yaşama terbiyesini alırlar.²⁰ Ahilik sistemi, usta-çırak ilişkisiyle çırağın ahlâkî eğitimden sorumlu olmanın yanı sıra, çırağı koruma-kollama (iş güvenliği-işçi

¹⁷ Şeker, Mehmet. “Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri”. *Erdem* (Ocak 1996): 616.

¹⁸ Ceylan, Kazım. “Geçmişten Geleceğe Türk İslam Medeniyetinin İnşasında Ahilik”. *Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi* (Temmuz 2020) 13.

¹⁹ Uçkun, Gazi- Uçkun, Seher - Üzüm, Burcu. “Türk Kültüründe Ahilik: İnsan Kaynağı Yetiştirmedeki Yeri ve Önemi”. *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi*, (2018): 1024.

²⁰ Şeker, Mehmet. “Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri”. *Erdem* (Ocak 1996): 619.

sağlığı), eğitime, geliştirme, meslekî bağlılık, Ahilik teşkilatının bir üyesi olmaya gayret etme ile örgütsel bağlılık, güven odaklı, verimli çalışma, performans değerlendirme, liyakat, kariyer basamaklarında ilerleme gibi unsurları içinde barındırmaktadır.²¹ Bu durum eğitime önem verilirken insana da değer verildiğinin kanıtıdır. Ahilikte en önemli olgu usta-çırak ilişkisidir. Çünkü usta sadece meslek öğretmez; hayata dair tüm unsurları öğretir.

Ahilik kültüre doğrudan etki eder. Esnaf arasında birliği sağlayan, halkı gözetken teşkilat; bunları gerçekleştirirken birtakım uygulamalar ve kurallar çıkartır. Uygulanması zorunlu olan bu kurallar ve uygulamalar zamanla gelenekselleşir. Dolaylı yoldan kültüre etki edilmiş olunur. Eğitim sistemi incelendiğinde ise yukarıda da görüldüğü gibi toplumsal, ahlâkî, dinî birçok olgunun dikkate alınması sonucunda eğitimlerin kültüre etkisi kaçınılmaz olmuştur. Teşkilat oluşturduğu eğitim sistemi ile kültüre önemli katkılarda bulunmuştur.

1.2. Ahiliğin Ekonomik, Siyasî ve Toplumsal Rolü

Ahilik kurulduktan sonra toplumu; ekonomik, siyasî, toplumsal, kültürel, olarak birçok alanda etkilemiştir. Özellikle kurulduktan sonra Anadolu'nun Türkleşmesine verdiği katkı ile Osmanlı Devleti'nin kurulmasında büyük payı vardır. Ayrıca Ahi birlikleri askerî bir karaktere de sahiptiler. Onlar, dinî ve tasavvufî kültürleri gereği, İslamlaştırma faaliyetlerinde faal rol almak eğilimindeydiler. Bu nedenle fetihlere katılmışlar, özellikle de istihbarat sağlamada önemli hizmetler görmüşlerdir.²² Siyasî etkisinin dışında toplumda huzurun ve sosyal eşitliğin sağlanması, ekonominin korunması gibi işlevleriyle topluma önemli katkılar sunmuşlardır. Ayrıca toplumda ahlaklı ve kendini geliştirmiş gençlerin olmasını sağladığı da dikkat edilmesi gereken husustur. Bu ahlak anlayışı sosyal yapı ve süreçlerle ferdin bütünleşmesini, topluma hizmet etmeyi, üretken olmayı ve bütün bunları yaparken de hakkı ve adaleti gözetmeyi iyi bir insan olmak için şart

²¹ Uçkun, Gazi- Uçkun, Seher- Üzüm, Burcu. "Türk Kültüründe Ahilik: İnsan Kaynağı Yetiştirmedeki Yeri ve Önemi". *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi*, (2018): 1028.

²² Demirpolat, Anzavur, Akça, Gürsoy. "Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayaırına Katkıları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* / 15 Aralık 2004: 365.

koşmaktadır.²³ Teşkilat, zararlı alışkanlıklardan, başıboş dolaşmaktan uzaklaştırma çabasıyla talim veren bu eğitim kurumuna giren gençler gerek dinî vecibelerinin yerine getirilmesinde gerekse sosyoekonomik açıdan hayatlarının düzenlenmesinde Kur'an'ı ve sünneti kendilerine kılavuz edinen, toplumla barışık, yüksek ahlâkî değerlerle millî geleneklere bağlı ve sahip çıkan, üretken, işlerinin ehli, sorumluluk sahibi birer bilinçli bireyler olarak mezun olmuşlardır.²⁴

Teşkilat aynı zamanda halkı korumak için de çalışmalar yapar. Ahi birlikleri, orta sandıkları vasıtasıyla kişiye sosyal güvenlik ortamı temin etmişlerdir.²⁵ Ahilik, insana, manevi, ahlâkî ve sosyal hayatın bütünlüğünü telkin etmektedir. Hatta Ahilik, varlık karşısında insanın konumunu belirlemesine de hizmet etmektedir. Böylece Ahilik ahlakı, madde anında emek harcayarak üretimde bulunmayı sağladığı gibi mana planında da kişinin bütünlüklü bir idrake sahip olmasına yardım etmektedir.²⁶

2. Ahiliğin Kültür Aktarımındaki Rolü

Ahiliğin toplumda birçok alanda etkin olması ve gündelik yaşamın her anında kendini göstermesi doğal olarak kültür ile ilişkisini güçlendirmiştir. Teşkilatın gelenekselleşen uygulamaları zamanla kültürel unsur olmuş, eğitimlerde verilen ahlâkî öğütler, yapılan ritüeller zamanla toplumun vazgeçilmezi haline gelmiştir. Ahiler, sosyal hayatın oluşum ve düzenlenmesine olduğu gibi, kültürel gelişmeye de katkıda bulunmuşlardır. Ahilik anlayışında insan bir bütün olarak ele alınmış, bütün yönleriyle eğitilip geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda yamak ve çırakların eğitilmesinde yalnızca meslekî bilgilerin verilmesiyle yetinilmemiş, dini, ahlâkî ve toplumsal bilgi de verilmiştir.²⁷

²³ Bayraktar, Levent. "Ahilik ve Ahlak". II. *Abi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* (Ekim 2006): 94.

²⁴ Aydın, Kenan. "Selçuklu ve Osmanlı'da Sosyoekonomik Kalkınma Modeli Olarak: Ahilik". *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* (Ekim 2020): 177.

²⁵ Demirpolat, Anzavur, Akça, Gürsoy. "Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* / 15 Aralık 2004: 367.

²⁶ Bayraktar, Levent. "Ahilik ve Ahlak". II. *Abi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* (Ekim 2006): 93.

²⁷ Ekinci, Yusuf. "Ahilik ve Esnaf Ahlakı", *Standart Dergisi* (1991) 28

Ahiliğin kaynağı Fütüvvettir. Fütüvvet, "eli açıklık, yiğitlik, gözü peklik, başkasına yardım edicilik yani faziletli bir şahsiyete sahip olma anlamlarını içine almaktadır. Fütüvvet ve Ahilik iyi ve güzel ahlâka sahip olma manasına alınmıştır. Bu mana ile her iki terim de Müslüman toplumların temelini teşkil eden kuralları ihtiva etmektedir.²⁸ Kültürün oluşmasında yukarıdaki unsurlar dikkat çekicidir. Zira kültürün temel kaynağı yukarıda sayılan olgulardır. Bu bağlamda Fütüvvetnameler oluşan kültürü anlamamıza yardımcı olur. Fütüvvetnâmelerde sâdece insanların ruhi hayatlarını zenginleştirici bilgiler bulunmaz. Bu eserler gözden geçirildiğinde görülür ki, bütün hayatı kaplayan hususlarda da bilgilere rastlanır. Meselâ, XIII. yüzyılda yazıldığı bildirilen Necm-i Zerkûb'un Fütüvvetnâmesinde; "Ayakta durmak ve şerbet içmek şartları, Fütüvvet libasının nasıl giyileceği, su vermek, yemeğe ait yedi edep, abdest yerine ait edepler" gibi başlıklar yer almaktadır. Bunlardan "Su vermek" başlığı altında anlatılan hususlar âdeta bir adâb-ı muaşerete dair bilgi veren kitaplarda yazılanlar gibidir.²⁹

Teşkilatın eğitime ve bilime önem vermesi; ahilikle ilgili birçok kitabın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi ahiliğin Anadolu'daki kültürel ve sosyal faaliyetleri hakkında başvurulacak iki temel kaynağı vardır. Bunlar İbn i Battuta Seyahatnamesi ve Fütüvvetnâmelerdir. İbn Battuta Seyahatnamesinde Ahîlerin çeşitli mesleklerle uğraştığından söz edilir. Fakat bu meslekleri nasıl icra ettiklerine dair fazla bilgi verilmez. Meselâ, Ahilerin gündüz geçimlerini sağlama yolunda çalışarak kazandıklarını, ikindiden sonra liderlerine getirdiklerini ve zaviyenin giderlerine harcandığı belirtilir.³⁰ Bu da kültür aktarımının yazılı olarak da gerçekleştiğini gösterir.

Ahilikte eğitim en önemli unsurların başında gelir. Kültürün oluşması, var olan kültürün yayılması ve aktarılması eğitim kurumlarında gerçekleşirdi. Ahi zaviyelerinde işçi ve çıraklardan başka, öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vaizler ve yöneticiler gibi ileri gelen olgun ve faziletli kimseler de bulunurdu. Bunların hem sohbetleri hem de

²⁸ Şeker, Mehmet. "Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri". *Erdem* (Ocak 1996): 609.

²⁹ *A.g.e.* 613

³⁰ *A.g.e.* 607

davranışları ile teorik olarak yeni yetişmekte olan yamak, çırak ve kalfalar insanî bilgiler, bir insana gerekli olan, hayatta dikkat etmesi gereken hususlar hakkında eğitici bilgiler alırlardı. Bu bilgiler doğrudan doğruya kendi mesleği ile ilgili bilgiler olmayabilirdi. Ama dolaylı olarak onun iş hayatını ilgilendiren, insanlarla münasebetlerini düzenlemede rol oynayan ve daha açıkçası hayat görüşünü etkileyen bilgileri teorik olarak bu zaviyelerde edinmesi mümkündür.³¹ Teşkilatta kültür aktarımının en dikkat çekici alanı usta-çırak ilişkisi arasında gerçekleşir. Ahi çırakları daha ilk günlerinden itibaren belli bir disiplin altında bulunmaya alışır. Bu disiplini sağlayan kurallar, bütün hayatı boyunca dikkat edeceği, uyacağı bu kurallar, ilk bakışta teorik olsalar bile o çırağın hayatının temel taşlarını oluştururlardı.³² Bu eğitim sırasında çırak sadece meslekî değil hayat ve toplumla alakalı birçok bilgiyi edinirdi. Toplumda nasıl davranması gerektiği, dinî ritüelleri, örf ve adetlerini ustasından öğrenir. Bu da sözlü ve uygulamalı olarak kültür aktarımının gerçekleştiğini gösterir. Kültürel alanda, iş ile okul birlikteliğinin ifadesi olan yaygın eğitimin müstesna bir örneği olmuşlardır. Yine, içe doğru derinleşmiş, tüm varlığa şefkat nazarıyla bakan bir dindarlığı temsil etmişlerdir. Türk çalışma hayatında, asırları aşan birikimlerden çıkan bir iş ahlakının oluşmasını ve kültürleşmesini sağlamışlardır.³³

Teşkilat, kültürün oluşmasında ve var olan kültürel değerleri öğretmede önemli işleve sahiptir. Ahi zaviyelerine kabul olunanlar, Ahi terbiyesini, Ahilik meşrebinin gerektirdiği esasları okuyarak, dinleyerek ve kardeşlerle, öğretmen ahilerle birlikte yaşayarak, görerek alıyorlardı. Bu eğitim ve öğretim bütün hayatı kucaklıyordu.³⁴ Yapacağı işin sağlam, kaliteli ve müşterisinin beğeneceği nitelikte olması lâzım geldiğini işte bu disiplin içinde teorik olarak öğrenen zaviye mensupları bütün hayatlarını etkileyen bu kuralları, aynı zamanda, kendi hayatlarının da vazgeçilmez

³¹ *A.g.e.* 607

³² *A.g.e.* 607

³³ Demirpolat, Anzavur, Akça, Gürsoy. "Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* / 15 Aralık 2004: 374.

³⁴ Şeker, Mehmet. "Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri". Erdem (Ocak 1996): 609.

görüşleri olarak benimserlerdi. Ayrıca ustalar kalfalarına, kalfalar da çıraklara bu konularda örnek olurlardı.³⁵

Ahilerin kültüre başka bir katkısı da onu farklı bölgelere yayması ve kültürel birlik oluşturmasıdır. Ahiler, Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadır. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacak yerlerini sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin elinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda eş ve benzerlerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir.³⁶ Bu tür uygulamalar günümüze kadar ulaşmıştır. Bu da ahiliğin kültür aktarımındaki rolünün en net göstergesidir.

Kültürün aktarıcısı olan ahiler birçok alanda katkı sağlamıştır. Ahi zaviyelerinde okunan fütüvvetnâmelerin bildirdiğine göre, buralarda, yemek pişirme gibi mutfak bilgilerinin de öğretildiğini görmekteyiz. Özellikle gelen misafirlerin ağırlandıkları için sofraya dair bilgiler verilmektedir.³⁷ Meselâ; "yemekten evvel ve yemekten sonra el yıkamak" gerektiği belirtildiği gibi, az yemenin de uygun olduğu ifade edilir. Hatta bu konuda, aynı fütüvvetnâmede yer alan bir rubainin tercümesi de verilmektedir:

"Çok yeme, fikirlerin katılaşıp, körleşir.

Az ve temiz ye de uyanık ol.

Bütün horlanman, çok yemendendir.

Az yersen az horlanırsın."³⁸

Yukarıdaki bilgilerden hareketle ahiliğin kültürün her katmanında aktarım yaptığını söylemek mümkündür. Anadolu kültür tarihi açısından önem arz eden bu müesseseler, hem dinî, ahlâkî kurallarla insanların ruhlarını beslerken hem de toplum hayatını düzenleyen kurallara bu

³⁵ *A.g.e.* 607

³⁶ *A.g.e.* 603

³⁷ *A.g.e.* 616

³⁸ *A.g.e.* 617.

insanların nasıl uyacaklarını da öğretmiş oluyorlardı. Böylece, toplum hâlinde yaşayan insanların birbiri aralarındaki uyumu nasıl sağlayacaklarını, huzur ve sükûn içinde nasıl yaşayacaklarını da öğrenmiş oluyorlardı. Toplum felsefesinin ruhunu veren bu müesseseler bu bakımdan da Anadolu Türk toplumunun içinde yetiştiği birer kültür ocağı hâlinde faaliyet gösteriyorlardı.³⁹ Ayrıca teşkilat, kılık kıyafete de önem verir, temizlik ve moda kültürü açısından da halkın kültürüne katkıda bulunurdu. Başta, insanlığın temizliği gibi göze hoş görünmeyi öğütleyen bu müessese liderleri, sâdece dış görünüşü değil, ruh zenginliğini ve iç temizliği de esas almışlardır. Kültür hayatını zenginleştiren Ahiler, aynı zamanda toplumda muhtaç olmayan, aksine başkalarına, ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatan kimseler olarak da mensuplarını eğitmeyi hedeflemişlerdir.⁴⁰ Ahilerin Türk kültür hayatına katkılarında bir diğeri, özellikle esnaf ve sanatkârlar arasında bir iş ahlakının oluşturulmasında karşımıza çıkar.⁴¹

Teşkilat, kültüre yaptıkları yapılarla da katkı sağlamıştır. Ahiler, Anadolu'nun vatanlaşmasında, İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde kurdukları vakıflarla, yapmış oldukları şifahane, hamam, çeşme, han, medrese ve hayır kurumları ile kültürel olarak etkili olmuşlardır. Çünkü, bir yer/şehir alındığında hemen orada ahi teşkilâtı kuruluyordu. Onlar da alınan o beldede Müslüman-Türk hayat tarzını inşa etmeye başlıyorlardı.⁴²

Türk kültüründe kadına önem veren ahiler, kadınların sosyal ve ekonomik hayatlarına da önem verirlerdi. Dünyada ilk defa kadın teşkilâtı (Bâcıyan-ı Rum) kurarak kadınların ilmihal bilgilerini öğrenmelerini sağladığı gibi, bir kısım meslekleri de öğreterek üretici insan olmalarının, gerektiğinde savaşlarda lojistik destek sağlamalarının önünü açmıştır.⁴³ Günümüzdeki birçok kadının iş hayatında başarılı olduğunu göz önünde

³⁹ *A.g.e.* 618.

⁴⁰ *A.g.e.* 620.

⁴¹ Demirpolat, Anzavur, Akça, Gürsoy. "Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi / 15 Aralık 2004: 371.

⁴² Ceylan, Kazım. "Geçmişten Geleceğe Türk İslam Medeniyetinin İnşasında Ahilik". *Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi* (Temmuz 2020) 12.

⁴³ *A.g.e.* 11.

bulundurursak bu başarının temellerinin ahiler tarafından atıldığını da ifade etmek mümkündür.

Ahiliğin Anadolu'da gelişmesini ve yayılmasını sağlayan Türk Kültürü sayesinde; Türklerin iletişimde olduğu kültürlerle ve Ahilik ilişkisi incelendiğinde sistematik bir biçimde eğitim, iş başı eğitim yöntemlerini Türklerin dünyaya yaymış olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir.⁴⁴

Yukarıda bahsettiğimiz ahlâkî unsurlar, ticari kurallar, gelenekselleşmiş olguların bazıları günümüzde de uygulanmaktadır. Günlük yaşamın önemli kuralları olan ahilik ilkelerinin, bazıları şöyle sıralanabilir:

- Kendi ihtiyacı varken başkalarına vermek,
- Öfkelenince yumuşak davranmak,
- Yenici iken yenileni affetmek,
- El emeğini, çalışmayı kutsal bir yaşama ilkesi haline getirmek,
- Bütün insanlara karşı sevgi ve yardım duygusu taşımak ve bunu hayata geçirmek, uygulamak,
- Kardeşlik dayanışması içinde, askerleri, yöneticileri, emekçileri, esnafı birleştirmek ve böylece devleti güçlü kılmak,
- Halkçı ve milliyetçi bir düzen içinde; egemen, sömürücü güçlere karşı çalışan her kesimden halkın çıkarlarını savunmak,
- Yabancıları ağırlamak, suçlu-suçsuz, Hıristiyan, Müslüman kim olursa olsun kendine sığınanlara sanat-zanaat öğretmek.⁴⁵

⁴⁴ Uçkun, Gazi- Uçkun, Seher- Üzüm, Burcu. Türk Kültüründe Ahilik: İnsan Kaynağı Yetiştirmedeki Yeri ve Önemi". *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi*, (2018): 1028.

⁴⁵ Niray, Nasır. "Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* /24 (Ocak 2002): 10.

SONUÇ

Bu çalışma ahilik teşkilatının kültür aktarımındaki rolünün tespitine dayanmaktadır. Bu bağlamda ahilik sisteminin topluma ekonomik, ahlâkî, eğitim, sosyal, dinî olmak üzere birçok alanda katkı sağladığı, bunları yaparken de bilinçli ve bilinçsiz bir şekilde kültürü aktarıp yansıttığı tespit edilmiştir. Özellikle eğitim alanında gençleri ve çocukları Türk ve İslam kültürünü temel alarak eğiten ahiler bu iki kültürün de temellerini gençlere aktarmıştır. Eğitim, bilim ve günlük hayatı içeren eserlerle yazılı olarak da kültürün aktarımını sağlamışlardır. Ahiler, usta-çırak ilişkisi ile hem mesleklerin devamını sağlamış hem de toplumun tüm unsurlarını gelecek nesillere aşlamıştır.

Teşkilat, Anadolu'da geniş coğrafyalara yayılarak oluşturduğu ve temel aldığı Türk-İslam kültürünü farklı bölgelere taşımış, Anadolu'nun vatanlaşmasında büyük katkıda bulunmuştur. Günümüzde başta esnaflar olmak üzere birçok alanda ahilerin aktardığı kültürel uygulamaları görmek mümkündür. Bu özellikle sosyal hayatta yardımlaşma, usta-çırak ilişkisi ve kadınların iş hayatında desteklenmesi, esnafın genellikle millî değerlere önem vermesi vb. durumlarda karşımıza çıkar. Ahilik teşkilatının millî birlik ve beraberlikte çok önemli yeri olduğu görülmektedir. Toplumun kimliği olarak ifade ettiğimiz kültüre bu denli katkı sağlayan, aktaran ve yansıtan ahilik sisteminin özellikle eğitim sisteminde daha belirgin bir şekilde kullanılması veya eğitim sistemine uyarlanması elzemdir.

KAYNAKÇA

- Aydın, K. (2020). Selçuklu ve Osmanlı'da Sosyoekonomik Kalkınma Modeli Olarak: Ahilik. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 166-185.
- Bayraktar, L. (2006). Akilik ve Ahlak. II. *Abi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu* (s. 88-94). Kırşehir: Kırşehir Valiliği ve Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi.
- Ceylan, K. (2020). Geçmişten Geleceğe Türk İslam Medeniyetinin İnşasında Ahilik. *Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1-18.
- Demirpolat, A., & Akça, G. (2004). Ahilik Ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 356-376.
- Ekinci, Y. (351). Ahilik ve Esnaf Ahlakı. *Standart Dergisi*, 28.
- Karasoş, Y. (2003). Ahilik Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1-23.
- Niray, N. (2002). Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 7-15.
- Öcal Oğuz, Metin Ekici. (2015). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Şeker, M. (1996). Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri. *Erdem*, 599-620.
- Uçkun, G., Uçkun, S., & Üzüm, B. (2018). Türk Kültüründe Ahilik: İnsan Kaynağı Yetiştirmedeki Yeri ve Önemi. *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi*, (s. 1022-1030). Antalya.
- Ünsür, A. (2020). Ahilik Sistemi Değerleri Yönetim ve Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 314.